

administrators-governors with several nobles came to the Diet, then from 1564 the nobility began to elect two representatives from the county to the Diet.

The fourth feature of the period under study was the expansion of powers and constitutional liability of the Seim of the Commonwealth for legislative activities and international relations, while reducing the scope of such responsibility for the King of the Commonwealth under the Union of Lublin in 1569.

Key words: Lithuanian-Polish state, Rzecz Pospolita, legal system of the Lithuanian-Polish state, legal system of the Rzecz Pospolita, responsibility, social responsibility, social and legal responsibility, legal responsibility, constitutional and legal responsibility, constitutional and legal responsibility of state bodies.

Присташ Л.Т.

УКРАЇНСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У ГАЛИЦЬКОМУ КРАЙОВОМУ СЕЙМІ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ПОВНОВАЖЕННЯ

УДК 342 «19»

Парламентська діяльність українських виборних представників була представлена у трьох інституціях - у загальнодержавному рейхсраті у Відні та у крайових Галицькому і Буковинському сеймах - і була невід'ємною частиною їх громадського та політичного життя [1, с. 3-4]. Ці інституції стали для українців важливим етапом політичної діяльності, сприяли формуванню громадянського суспільства, розвитку інституту парламентаризму та традицій державотворення.

Депутати-українці у парламенті працювали задля вирішення як поточних, так і перспективних завдань, досягнення стратегічної мети: автономії, а згодом - і незалежності українських земель. Українські представники у парламенті вибирали різноманітні методи політичної боротьби - від принципової безкомпромісної опозиції щодо дій австрійського уряду, конкуруючих політичних сил, до створення тимчасових коаліцій, навіть з політичними супротивниками.

Депутати за посадою найменувались послами. Правовий статус посла Галицького крайового сейму, тобто його місце і роль у системі правовідносин як представника народу в парламенті, було визначено і гарантовано законами Австро-Угорщини. Його

компетенція визначена цісарським дипломом від 20 жовтня 1860 р. А діяльність послів регламентували такі акти як «Краєвий статут для Королівства Галичини і Лодомерії разом з Великим князівством Краківським» від 26 лютого 1861 р., «Положення про Сейм крайовий Королівства Галичини і Володимирії з Великим Князівством Краківським, прийняте 10 жовтня 1907», «Краєвий статут і виборча ординація законодавства для Королівства Галичини і Лодомерії разом з Великим князівством Краківським». (1870 р.), «Реєстр діяльності Галицького крайового сейму», тощо.

До послів Галицького крайового сейму ставилися певні вимоги. Так, послом Галицького крайового сейму міг бути громадянин, який: на день виборів досяг тридцяти років; належить до однієї з гмін, в одному із країв, що направляють членів до Державної ради, при цьому кандидат у послы повинен був бути членом однієї з таких гмін, а не лише проживати в одній із них; є австрійським громадянином

Особа не могла бути представлена для обрання, якщо вона розглядалася судом як марнотратна або божевільна, або у зв'язку з значною заборгованістю її майно було виставлено на аукціон. Крім того, послом не могла бути особа, яка вчинила будь-який злочин або підозрювана у шахрайстві чи крадіжці. Не могли бути обраними і жінки.

Депутат, який під час свого депутатства був визнаний судом як марнотратник або божевільний, або депутат, який за якийсь злочин або проступок, або крадіжку чи обман, доведені судом, також втрачав свої повноваження та переставав бути депутатом [1, с. 45-46].

Правовий статус посла Галицького крайового сейму зберігався на весь строк дії депутатського мандата. Послів обирали на шість років, без права відкликання. Цей період називався сеймовою каденцією, а період сеймових нарад - сеймовою сесією. Якщо під час сеймової каденції посол помирав, складав мандат, або втрачав його, на його місце обирався новий депутат з тієї самої курії і того самого виборчого округу. Вибраний таким чином посол виконував свої функції до кінця каденції [2, с. 99].

Українські послы в крайовому сеймі були репрезентами інтересів краю. З самого початку своєї діяльності вони утверджували національну ідентичність галичан, боролися за їх соціально-економічні, національно-політичні і культурно-освітні права, брали активну участь у становленні мовно-освітнього та виборчого законодавства, а також у діяльності загальнодержавних парламентських установ. Загалом, українські послы трактували Крайовий Сейм як поле боротьби за національну рівноправність і, таким чином, пробуджували національну свідомість широких прошарків населення [3, с. 344].

Повноваження депутатів розпочиналися з моменту затвердження їх на спеціальному засіданні першої сесії новообраного сейму та прийняттям присяги на додержання законів і сумлінне виконання своїх обов'язків [4, с. 77]. Якщо депутат не хотів скласти присягу або хотів зробити це з певними зауваженнями і обмеженнями, він не допускався до участі у діяльності Сейму, і втрачав право отримувати платню за свою діяльність.

Послы отримували відшкодування за транспортні витрати з місця, де вони були обрані і щоденну оплату: 5 злотих за кожен день, коли проводилися Сеймові наради і за умови присутності депутата у Сеймі. Навіть послы, які постійно проживали у Львові, отримували цю винагороду.

Така платня була необхідною для того, щоб неможливі послы мали можливість виконувати обов'язки посла, оскільки далеко не кожен з обраних мав можливість за власний кошт їхати на сейм і нести видатки пов'язані з участю у діяльності сейму. Подібна практика застосовувалася також з метою залучення до сейму людей здібних, але неможлих, бо у іншому випадку дозволити собі участь у сеймі могли б тільки заможні верстви населення.

Отримання платні розпочиналося з дня відкриття сесії сеймової, якщо посол повідомив про своє прибуття у сеймовій канцелярії і вписав своє прізвище у спеціально виставленому списку [5, с. 93]. У випадку, якщо відстрочка сесії тривала довше, ніж 14 днів, отримання платні починалося після скликання Сейму, з дня повідомлення депутатом про своє прибуття в канцелярію Сейму і занесення ним свого ім'я в список, що надавався для цієї мети.

Під час відпустки нарахування платні припинялося в день початку відпустки і починалося нарахування в день повідомлення послом про прибуття. Платня не виплачувалася у період відсутності посла без відпустки. Платня мала бути виплачена у період визначений Маршалком. Посол не міг відмовитися від права отримувати платню.

Депутат сейму мав також право на звернення (запити, інтерпеляції) до будь-якої урядової установи й отримання на нього письмової відповіді. Посли також мали право ухвального голосу з усіх питань, що виносились на розгляд сейму та сформованих ним органів, право пропонувати питання до порядку денного сеймових засідань, вносити проекти рішень, заяви від імені виборців [6, с. 132].

Цісар на початку кожної каденції призначав з поміж членів сейму крайового маршалка і його заступника. Маршалком або його заступником міг бути обраним або один із вірилістів, або один з обраних послів. Повноваження Крайового маршалка і його заступника становили шість років, якщо вони були призначені на початку каденції. І діяли до кінця каденції, якщо були призначені впродовж каденції. Маршалок був головою сейму і крайового виділу. У крайовому виділі маршалка заступав член виділу, який був визначений маршалком.

Цісар володів винятковим правом прийняття тимчасових розпоряджень. Вищезгадані розпорядження могли набирати сили закону у трьох випадках: 1) коли виникає крайня необхідність прийняття закону, а Державна рада не може бути скликана (такі розпорядження не можуть вносити зміни до конституції, накладати нові зобов'язання на державу або відчужувати нерухоме майно держави). Таке розпорядження підписував цісар і всі міністри не пізніше, ніж за 4 тижні. 2) В разі війни або конфліктів усередині держави цісар мав право на підставі ухвали міністерства відмінити, зупинити на певний час та на певній території окремі громадянські права (особистої свободи, таємниці листування, права зібрання, товариств і т. п.). 3) Розпорядження, щодо зупинення діяльності окремого суду присяжних терміном на 1 рік у випадку, коли цього вимагає безсторонній вимір справедливості. Проте,

таке розпорядження повинно бути затверджене обома палатами парламенту [5, с. 94].

Депутати брали участь в роботі Сейму особисто і не могли відправляти заступників. Депутати могли прислухатися до побажань виборців, з ними проконсультуватися, або повідомляти виборців, що відбувається у Сеймі, хоча повноваження послів у взаємовідносинах з виборцями не були прописаними. По завершенні каденції виборці могли не обрати депутата, який не піклувався про благо краю [7, с. 131].

Посли під час виконання своїх повноважень користувалися депутатським імунітетом. Під час сеймової сесії посла не можна було арештувати або судити без дозволу Сейму, за винятком випадків, коли депутат спійманий на гарячому. Позитивною стороною такого положення було те, що державні органи не могли під прикриттям кримінального розслідування, заарештувати під час парламентської сесії неугодних депутатів, що могло б провалити корисні рішення для краю, і навпаки ухвалити шкідливі, якщо депутати, які діятимуть проти бажання влади, були б заарештовані у великій кількості. Таким чином, Сейм оцінював, чи це дійсно покарання за поступок винної особи чи просто усунення неугодного посла. Посол не ніс відповідальності ні перед судом, ні перед владою ні за те, що він сказав у Сеймі, ні за те як голосував. Вищезазначені права депутатів називалися недоторканістю депутатів.

Посол мав право на відпустку. Відпустку до восьми днів послам надавав маршал, який повідомляв про це Сейм. У разі хвороби посол повинен був негайно пояснити свою відсутність маршалку.

Сейм мав збиратися на наради щороку, і як правило у Львові, але імператор міг визначити інше місце для збору Сейму. Сейм також міг бути скликаний частіше ніж раз на рік. Час сеймових нарад визначався відповідно до потреб, які мав вирішити Сейм. Імператор скликав парламент для обговорення, а також наказував маршалку закрити сесію.

Імператор мав повноваження, навіть до закінчення шести років, припинити діяльність Сейму і рекомендувати обрання нових послів. Через шість років після виборів до сейму імператор

ухвалював рішення про розпуск сейму і наказував провести нові вибори. Депутати, могли знову бути переобраними.

Сейм поділявся на комісії послів, які, окрім засідань усього Сейму, займалися питаннями певного напрямку, наприклад, освітніми, економічними. Як правило, кожне питання, з приводу якого засідав Сейм, було предметом попереднього обговорення в комісії, яка складала Сеймові звіт. Така процедура була необхідною, оскільки справу, перш ніж потрапити у Сейм потрібно попередньо обговорити і дослідити. Кожна комісія вибирала під керівництвом найстаршого за віком посла свого голову, заступника, одного або кількох секретарів. Голова або його заступник скликали засідання комісії, головували на засіданнях, відкривали і закривали їх [1, с. 41].

Для прийняття рішень в комісії необхідна була присутність більше половини членів комісії. Рішення комісії приймалися абсолютною більшістю членів комісії. Голова не голосував, а приймав рішення у разі рівної кількості голосів.

Посли, обрані до комісії, повинні були регулярно відвідувати засідання комісії. Якщо ж посол був відсутній більше ніж на трьох засіданнях комісії, або без вагомій причини не регулярно відвідував засідання комісії, голова комісії зобов'язаний повідомити про це маршалка. У цьому випадку маршалок мав закликати посла регулярно відвідувати засідання комісії, або визнати мандат такого посла комісії як складений і організувати додатковий відбір до комісії, пояснюючи причини такого додаткового вибору.

Посли виконували важливу частину своєї роботи в комісіях, тому виникала необхідність обирати таких депутатів, які хотіли б брати участь не лише у повному складі Сейму, а й працювати у комітетах, де потрібно працювати дуже активно і мати можливість дбати про інтереси краю.

У випадку, якщо посол навмисно порушував порядок денний, маршалок виключав його з поточного засідання Сейму. Також маршалок міг виключити з поточного засідання посла Сейму, за образи або насильницькі акти щодо Сейму. Вигнаний депутат повинен був негайно покинути зал засідань, і впродовж терміну виключення, не мав права доступу до будівлі Сейму, а також втра-

чав право отримувати платню. Спеціально створена дисциплінарна комісія могла прийняти рішення про відсторонення посла на чотири наступних засідання.

На кожному засіданні Сейму член канцелярії вів протокол, який містив інформацію про кількість послів, зміст внесень і поправок, та результати голосування. Протокол складався не пізніше як за 24 години після закінчення засідання. Посол міг вимагати внести поправки до змісту протоколу. Якщо маршалок вважав, що необхідність змін є виправданою, то вносив зміни. Якщо маршалок відмовлявся від запиту про поправки, посол мав право на наступній сесії Сейму виступити з внесенням про виправлення протоколу. Сейм своїм рішенням, прийнятим простою більшістю присутніх депутатів без слухання, приймав рішення, якщо прохання про виправлення схвалено 30 депутатами [5, с. 98].

Повноваження послів Галицького крайового сейму виражені як сукупність закріплених законодавчими актами Австро-Угорщини, його прав та обов'язків для здійснення покладених на нього функцій. Повноваження послів зводилися до наступних: участь у засіданнях Сейму; участь у роботі комісій, утворених Сеймом; праві робити внески для розгляду Сеймом; праві ухвального голосу щодо всіх питань, що розглядаються на засіданнях Сейму та його комітетів, до складу яких його обрано.

З початком роботи Галицького крайового сейму українське представництво не мало чіткої фракційної організації. Посли в більшості орієнтувалися не на фракційну, а на національну приналежність. Українські послы в сеймі об'єднувалися навколо своєї фракції «Руський клуб», яка діяла до 1907 р.

Загалом парламентська і позапарламентська політична діяльність депутатів-українців австрійського парламенту утвердила в свідомості українського народу Галичини провідну об'єднувачу національну ідею українського державотворення, перетворила русинське (українське) населення імперії з середньовічних підданих у громадян нового часу, привчала людей до відповідальності за політичні рішення, протистояла політичній асиміляції, освоювала форми і методи парламентської діяльності, напрацьовувала уміння досягнення політичних компромісів.

1. Аркуша О. *Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр.* / Олена Аркуша; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. - Львів: [б.в.], 1996. - 173 с.
2. Мудрий М. *Виборчі кампанії до Галицького сейму: суспільство, політика та міжнаціональні взаємини (60-70 рр. 19 століття)* / М. Мудрий // *Республіканець*. - 1995. - № 1-2. - С. 89-101.
3. Аркуша О. *Крайовий сейм у висвітленні сучасної польської історіографії* // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* : Ювілейн. зб. на пошану Феодосія Стебля. Вип. 9. Львів : Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2001. С. 344-347.
4. Швагуляк-Шостак О. *Галицька політреформа. Контракти*. Київ. : Галицькі контракти, 2008. 3 листопада (№44). С. 76-78.
5. Мацькевич М. *Конституційне виборче право в Галичині в складі Австрії* / М. Мацькевич // *Право України*. - 1999. - № 3. - С. 92-98.
6. *Вищі представницькі органи влади в Україні: історія, теорія та практика* : монографія / В. М. Єрмолаєв. - Харків : Право, 2017. - 448 с.
7. Плекан Ю. *Українські депутати австрійського парламенту (XIX - поч. XX ст.)* // *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*. Вип. 376-377. - Чернівці: Рута, 2008. - С. 131-133.

Пристап Л.Т. Українське представництво у Галицькому крайовому сеймі: правовий статус та повноваження

У науковій статті йдеться про процеси, що стосуються історичного досвіду українців у діяльності Галицького Крайового Сейму, як важливого етапу боротьби за становлення структур громадянського суспільства. Автор досліджує правовий статус та повноваження українських депутатів у Галицькому крайовому сеймі; характеризує перелік вимог, які ставились до послів (назва посади депутата) для того, щоб бути обраним; перелік підстав, які унеможлилювали обрання; права і обов'язки депутатів та напрямки діяльності у сеймі, тощо.

Українські послы в крайовому сеймі були репрезентантами інтересів краю. З самого початку своєї діяльності вони утверджували національну ідентичність галичан, боролися за їх соціально-економічні, національно-політичні і культурно-освітні права, брали активну участь у становленні мовно-освітнього та виборчого законодавства, а також у діяльності загальнодержавних парламентських установ. Загалом, трактували Крайовий Сейм як поле боротьби за національну рівноправність і, таким чином, пробуджували національну свідомість широких прошарків населення.

Створення та діяльність Галицького сейму стало для українців вагомим досвідом на шляху формування власної концепції національної державності та ефективним місцем для отримання політичного досвіду.

Вивчаючи та аналізуючи факти з історичного минулого України, потрібно виносити чітке розуміння прагнень українства на створення власної самостійної, соборної, національно гідної держави з усіма її атрибутами. Саме події кінця XIX - початку XX ст. у Східній Галичині та діяльність українських послів у Галицькому крайовому сеймі стали тим ключовим моментом підтвердження наявності державотворчої свідомості українського населення краю та вміння знаходити політичний компроміс у потрібний момент.

Ключові слова: українські послы, сеймова сесія, сеймова каденція, фракція.

Prystash L.T. Ukrainian Representation in the Galician Regional Seimas: Legal Status and Powers

The scientific article deals with the processes related to the historical experience of Ukrainians in the activities of the Galician Regional Seimas as an important stage in the struggle for the formation of civil society structures. The author examines the legal status and powers of Ukrainian deputies in the Galician Regional Sejm; characterizes the list of requirements that were set for ambassadors (the name of the position of deputy) in order to be elected; a list of grounds that made the election impossible; rights and responsibilities of deputies and activities in the Seimas, etc.

Ukrainian ambassadors to the regional Sejm were representatives of the region's interests. From the very beginning of their activity they affirmed the national identity of Galicians, fought for their socio-economic, national-political and cultural-educational rights, took an active part in the formation of language-educational and electoral legislation, as well as in the activities of national parliamentary institutions. In general, the National Seimas was interpreted as a field of struggle for national equality and, thus, awakened the national consciousness of broad sections of the population.

The creation and activity of the Galician Seimas became an important experience for Ukrainians on the way to forming their own concept of national statehood and an effective place for gaining political experience.

Studying and analyzing the facts from the historical past of Ukraine, it is necessary to make a clear understanding of the aspirations of Ukrainians to create their own independent, conciliar, nationally worthy state with all its attributes. It is the events of the late nineteenth - early twentieth century. in Eastern Galicia and the activities of Ukrainian ambassadors in the Galician Regional Sejm were the key moments in confirming the state-building consciousness of the Ukrainian population of the region and the ability to find a political compromise at the right time.

Key words: Ukrainian ambassadors, Sejm session, Sejm cadence, faction.